

Seksjon for Spesialsamlinger

Universitetsbiblioteket i Bergen

På tur i Hamlagrøfjeldene

Utsikt fra Løkjesdalen mot Fykkesund. Foto Knud Knudsøn

Av Morten Heiselberg

Billedsamlingen – Universitetsbiblioteket i Bergen

Da Turistforeningen for Bergen By og Stift ble dannet i 1890 tok foreningen fatt på å formidle ulike turer som kunne passe for foreningens medlemmer. Ett av disse områdene som tidlig ble omtalt i foreningens årbøker gikk under navnet «Hamlagrøfjeldene» som er området rundt Hamlagrøvatnet mellom Hardanger og Voss. Turistforeningens leder Kristian Bing skrev i 1892 at «Dette fjeldparti giver de mange, som ikke har tid til at foretage længere høifjeldsture, dog adgang til prægtige og varierende saadanne, og ved sin passe utstrækning og sit markerede terræn egner det sig utmærket som et felt for dem, der vil erhverve sig den for en sportsturist nødven-

dige øvelse i at kunne finde frem i fjeldet uten fører, blot ved hjelp av kart og kompas.»^[i]

Da Vossebanen stod ferdig i 1883 ble Hamalagrøområdet et lett tilgjengelig turområde for bergenserne. En kunne gå av på Bulken stasjon og derfra ta seg til Hamlagrøvannet, eller for en lengre tur starte ved Dale stasjon og vandre opp Bergsdalen som på den tiden var uten vei. For å øke tilgang til dette fjellområdet fikk turistforeningen i gang et samarbeid med Hardanger-Søndhordlandske Dampskipsselskap. Deres fjordabåter som gikk på ruten mellom Bergen og Hardanger skulle fra 1893 anløpe Fyksesund i sommerperioden 5.juli til 11.august. Med disse tre mulige tilkomstene kunne fjellturistene krysse fjellområdet mellom Voss, Dale og Botnen. Turistforeningsleder Kristian Bing anbefalte to ruter i dette fjellområdet. «Den korteste og mest interessante ruten her og den som til enhver tid mest søges saavel af utlændinger som indlændinger, er ruten fra Bulken paa Voss til Botnen i Fixesund, Hardanger. Man kan tage med toget fra Bergen søndag morgen til Bulken, derfra over Skjeldal op til Hodnaberg ved Hamlegrøvandets nordøstre ende, videre ad den efter overretssagfører Kiellands initiativ anlagte ridevei i ret sydlig retning over Løkedalsnuten med sin herlige udsigt ned til Botnen.»^[ii] Dette var en fjelltur som skulle ta 7 timer. De som gikk av på Dale stasjon og la turen gjennom Bergsdalen til Hamlagrøvannet kunne overnatte på det nyåpnede Hamlagrø hotel, ta seg ned til Botnen med en overnatting på Flatebø hotel, og avslutte turen med å ta fjordabåten hjem til Bergen. Med disse ulike ankomstmulighetene og tre hotell var området godt egnet for fjellturisme – ikke ulikt Den Norske Turistforeningens hytte-til-hytte turer som vi kjenner i dag.

Flatebø hotel lå i Botnen og var et kjærkomment overnattingsted for vandrere. Foto Knud Knudsen

I den norske reisehåndboken *Lomme-Reiseroute for 1897* finner vi artikkelen «*Fra Bergen til Vos-Hamlagrø-Hardanger.*» Artikkelforfatteren har selv har gått ruten fra Bulken om Hamlagrø hotel til Botnen, og omtaler turen slik: “Denne skjønne, høiest anbefalelseverdige Tour, der foregaar igjennem de intressanteste, mest afvexlende Trakter kan utføres på 48 Timer...” Turen er ganske detaljert beskrevet og forfatteren henviser spesielt til den deilige seterkosten som blir servert på gårer og støler underveis. Langturer i fjellet var populært for begge kjønn og en kvinnelig turgåer som også er begeistret for området var Bolette Christine Pavel Larsen fra Bergen. I artikkelen “En Stump reiseberetning til veiledning for Reisende” som sto på trykk i *Bergens Tidende* i 1894 beskrev hun sin reise og kom med veiledning om ulike traseer og hva en burde besøke i Hamlagrøområdet.

Utsikt oppover Flatebødalen mot Løkjedalsnuten . Foto Knud Knudsen

Utover de tre hotellene Hodnaberg, Hamlagrø og Flatebø fantes det også overnattingsmuligheter på stølene. Disse ble gjerne kalt «sæterhotel» og var enklere overnattinger som serverte tradisjonell seterkost. Ett slikt sæterhotel som ofte ble omtalt var Lien seter som lå ved Osen i vestre ende av Hamlagrøvatnet. I den norske reisehåndboken Lomme-Reiseroute ble Lien seter beskrevet slik: «Paa Lien, hvor det er gode Senge og hvor Eieren gjør Alt for at hygge de Reisende, hviler man ud til næste middag.»^[iii] For disse småsetrene var turistene nok et velkomment avbrett i stølsarbeidet og som gav noen ekstra kroner i kassen. Men setrene kan også ha vært en konkurrent for hotellene i markedet om å tiltrekke seg jegere, fiskere og fotturister.

Hotel Hamlagør var ett av to Hoteller ved Hamlagrøvannet. Hotellet var bygget av den unge Mikjel Rykkje. Som 22-åring tok han fatt på den tunge jobben med å få frakte byggemateriale opp til Hamlagrøvatnet i 1892. To år senere sto hotellet ferdig på Rykkjegarden sin støl i Søre Hamlagrø.

Hamlagrø hotel trolig fra åpningsåret i 1894. Foto Knud Knudsen

En av dem som besøkte området var bergensfotografen Knud Knudsen. Han hadde meldt seg inn i Turlaget allerede første året og hadde betalt 50 kroner for å bli livsvarig medlem.^[iv] I 1894 tok han selv turen inn Fykkesund og gikk ruten fra Botnen til Hamlagrø Hotel. Vi vet ikke grunnen til at han valgte å fotografere denne ruten. Kanskje var han nysgjerrig på fjellområdet, kanskje var det en del av markedsføringen for turistforeningen og kanskje så han også økonomiske muligheter for salg av prospekter til turistene som skulle overnatte på hotellene. Gjennom Knudsens bilder kan vi følge turen inn Fykkesund og videre opp til Hamlagrø hotel.

Å være fotograf på denne tiden betydde mye tung bæring. Det meste av kamerautstyret var laget i tre, mens negativene var store glassplater. Det holdt heller ikke bare med ett kamera. Dette var i en tid hvor forstørrelsesapparatet ikke var tatt i bruk og bildene ble derfor laget som kontaktkopi, det vil si at glassnegativet ble lagt rett på fotopapiret for eksponering. Bildet ble dermed samme størrelse som negativet: jo større negativ, jo større bilde. Derfor reiste Knudsen ofte med flere kamera og glassnegativ i ulik stør-

Mann og kløvhest langs stien fra Botnen mot Hamlagrø Hotel. Foto Knud Knudsen

relse, alt pakket i trekasser for å beskytte det under turen. Det er derfor ikke utenkelig at han hadde med seg flere titalls kilo fotoutstyr på en slik tur, utover sin egen bagasje. Alt dette ble fraktet på kløvhest som han trolig fikk leid på en av gårdene i Fykkesund. Vi kan se av bildene at han har med seg hestefører og trolig en person til som figurerer på bildene underveis. Knudsen har tatt flere bilder av det hyggelige lille hotellet Flatabø hotel og fotografen har trolig overnattet her før turen startet opp mot Hamlagrø. Bollette C. Pavel Larsen omtalte i sin artikkel verten Erik Flatebø med rosende ord: han gjør alt han kan for at gjestene skal ha det bra, han forstår seg på de finere ting og dessuten hadde han besøkt Amerika og kunne sik-

kert fortelle spennende historier derfra.^[v]

Knudsen brukte ofte datidens reisebøker som utgangspunkt for hva han ønsket å fotografere underveis. Steder som var omtalt og som turistene trolig ville oppsøke var særlig viktig å få fotografert. Fra Flatebø hotel tok han seg innover Flatebødalendalen hvor han fotograferte Løkjedalsnuten nedenfra. Vi kan se kyr som beiter på den frodige engen. Deretter tok han seg opp skaret for å fotografere utsikten nedover dalen mot Fykkesund. Dette var ruten for dem som skulle vandre videre til Hodnaberg Hotel og Bulken. Det finnes ikke flere bilder fra denne ruten etter Løkjedalsnuten, så Knudsen har nok tatt seg ned igjen for å følge ruten opp Botnadalen mot Gråurvannet. Siste stopp på turen var det nyåpnede Hamlagrø hotel som også ble fotografert fra flere vinkler. Da bildene ble tatt var hotellet nylig åpnet, og bildet er trolig det første som ble tatt av stedet. Personalet og barn er oppstilt utenfor. Eieren Mikel Rykkje reklamerte ofte for hotellet i avisen og skrøt av «styrkende Fjeldluft, ligger i herlige Høifjdsomgivelser midtveis paa Ruten Bergsdalen – Fiksesund og Hodneberg, Botnedalen, Fitjedalen, Østensø, med flere rige Fiskevand.»^[vi] Allerede i 1886 reklamerte han med at hotellet var bygget på med 7 soverom og at hele området var inngjerdet.^[vii] Kanskje hadde det vært problemer med beitende dyr fra stølene? Det var svært frodig rundt de mange stølene og det skal ha vært opp mot 5000 sauer på beite i fjellområdet. Ferdslstråkkene inn til stølene laget gjennom hundrede av år gjorde det lett for turistene å finne frem.^[viii]

Kløvhest ved Gråurvatnet. Foto Knud Knudsen

Hamlagrøfjellenes andre hotell, Hodnaberg, ble bygget av Ingeborg Saue samtidig med Hamlagrø hotel. Det var broren Erik Saue som for det meste drev hotellet.

Dessverre så ble det ikke den store turisttrafikken med båt inn til Fykkesund og ruten ble lagt ned allerede i 1896. Turistforeningen beklaget dette i en tekst i årboken sin, og opplyste at det fortsatt var mulig å ro ut sundet til Skaare, en rotur på en time, og deretter vandre til Øystese og nå båten derfra.^[ix]

Hamlagrø hotel ble revet i 1954 og ombygget til stølshus, mens Hodnaberg hotel var i drift til 1939 og ble revet da kraftutbyggingen trengte tomten. Flatebø hotel brant i 1994 og ble gjenreist som Botnen Gjestetun. Stiene mellom disse tre hotellene er der fremdeles og kan bidra til samme turglede som da Bollette Larsen og Knud Knudsen reiste her på 1890-tallet.

Bildene fra Knudsens tur og andre fotografer som har besøkt området kan en se i databasen marcus.uib.no under søketermene: [Kvamsfjella](#) og [Fykkesund](#)

Kilder:

[i] Turistforeningen for Bergens by og stift. Aarsberetning 1892

[ii] Turistforeningen for Bergens by og stift. Aarsberetning 1892

[iii] Lomme-Reiseroute for 1887

[iv] Turistforeningen for Bergens by og stift. Aarsberetning 1891

[v] Bergens Tidende. 01.08.1894

[vi] Bergens Tidende. 22.06.1894

[vii] Bergens Tidende. 02.07.1896

[viii] Rødland Knut. Vaksdal Historielag. Årbok 1995. Hotell ved Hamlagrøvatnet.

[ix] Turistforeningen for Bergens by og stift. Aarsberetning 1896